

I J. N.

OM

MÖJELIGHETEN,
SÄTTET OCH NYTTAN
AT
UTAN ÄNGAR
SKÖTA LANDTBRUKET.

SISTA eller FJERDE DELEN.

MED VEDERBÖRLIGT SAMTYCKE,

Til Allmänhetens granskning öfverlämnad,

AF

SALOMON KREANDER,

Oecon. Docens o. Ekestubb. Stipend.

OCH

ABRAHAM EENQVIST,

Österbotningar.

I Åbo Acad. Öfre Lärosal den 20 Junii 1777.

Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

VIRGILIUS.

Å B O,

Tryckt hos Johan Christopher Frenckell,
Kongl. Acad. Boktr.

ИАГДУИ ТРАС
ЯДОДА ИАГДУ

Veneror inventa sapientiae, Inventoresque Adire tanquam multorum hæreditatem juvat; sed agamus bonum Patrem familiæ: faciamus ampliora quæ accipimus; major ista hæreditas a nobis ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adjiciendi. Sed si etjam omnia a Veteribus inventa sunt, hoc semper novum erit: usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio.

SENECA *Epist.* lib. I. p. 64.

TIL
KONGL. SVENSKA
PATRIOTISKA
SÄLLSKAPET.

NÅDige Herrar! Mine Herrar!

Då jag nu slutar en afhandling, hvilken jag aldrig kunnat börja, om icke det Kongl. Patriotiska Sällskapet, genom en til Allmänheten framställd fråga, gifvit mig åmnet därtil, och hvilken jag aldrig haft våg samhet och åhoga at fortsätta, om icke det blifvit mig ålagt af min tack samhet och erkänsla emot det Kongl. Patriotiska Sällskapet, som täcktes, med en skåde-penning, hedra redan de första dragen af detta ringa arbete; så lärer det Kongl. Patriotiska Sällskapet ej obenägit upptaga, at jag nu vågar tilägna samma arbete det Kongl. Patriotiska Sällskapet: för at derjämte hafva äran, at hos det Kongl. Sällskapet aflägga min aldrad mindjukaste tacksägelse för den oförtjänta upmuntran, hvarmed jag blifvit bevärdigad.

Hvil-

Hvilka rörelser af tacksamhet, vördnad och förnyad åhoga, en så oförmodad, och af et så hedradt Samfund niig bevisst heder värvat uti mit känslofulla sinne, kan jag ej med ord uttrycka. Hvad värkan bör det ock icke hafta uppå alla Academiska arbeten, då man ser, at et så uplyst, ädelmodigt och värkande Sällskap vakar öfver vår lärdoms-himmel, och åsven uppå dem fäster sina granskande ögon, samt så frikostigt upmuntrar deras författare? Men hvad värkningar det Kongl. Patriotiska Sällskapets uplysta ädelmod och frikostiga upmuntringar göra uppå hela Fäderneslandet, behöfver jag så mycket mindre omnämna, som at de kunna ses med blotta ögonen; då de ödeland, som genom det Kongl. Patriotiska Sällskapets upmuntringar blifvit odlade, redan blomstra, och då Naturen, där hon tilförene legat död, genom det ljus och den väрма, som et já uplyst och vålgörande Sällskap kringsprider, redan på flera ställen, blifvit uplifvad och qwicknat til en härlighet.

En Philosoph, hvars arbeten efterverlden, och sselfva hans fiender mäste berömma, kunde för några år tilbaka, med föga heder för vårt tidehvarf, beklaga människligheten, at, då snart tusende belöningar åro utsatte för vackra skrifter och nyttiga afhandlingar, ej en enda finnes för vackra dygder och nyttiga gerningar. Huru angenäm skyldighet blifuer icke det nu för honom, at återkalla en sådan beskyllning, då han får höra, huru det Kongl. Svenska Patriotiska Sällskapet ädelmodigt och ofta belönar ej allenaft nyttiga afhandlingar, utan ock nyttiga gerningar och dygder, och den nyttigaste ibland dem: arbetsamheten.

I anledning af et sådant Kongl. Patriotiska Sällskapets tankesätt, vägar ock jag hoppas, at, om K. Patr. Sällskapet, ej kan med bifall anse den afhandling, hvilken jag nu hånskjuter under Kongl. Patriotiska Sällskapets ompröfvande och dom, det Kongl. Patriotiska Sällskapet dock icke lärer obenågit uptaga den fullkomliga tacksamhet, och djupa vördnad, hvarmed jag altid framhärdar at vara

DET KONGL. SVENSKA PATRIOTISKA SÄLLSKAPETS

Aldräddmijkaste tjänare
Salomon Kreander.

Fortsättning af § 12.

Slutsatsen af allt tillsammans tagit, som i denne afdelning af förevarande § blifvit bevisit, tyckes således blifva: at om landtmannen ville vidtaga det upgifne foderings-sättet, så finge han snart både *tid, förmåga och vilja* til at *upodla* och pryda sin jord. *Jfr. 1 del. sid. 8.*

Härvid här man nu största fog at invända och såga: *om landtbrukets skötsande utan ängar, skulle få kraftigt befrämja jordens upodlande, hvorföre ligger den då aldramäst öde och oupodlad i Savolax, Tavastland och de andra orter, där det berömda foderings - sättet är vidtagit?* Svaret är ganska lätt. I desse landsorter följes ej detta systemet i all sin vidd. Den tid som annorstådes användes uppå ångsskötsel, blir där ej, som sig bör, upoffrad åt et ordentligt åkerbruk, utan åt hårnings, och förödelse andan. Sommaren användes til svedjande och kyttande, hvoraf första året fås en nog ymnig, men de följande, ganska liten eller ingen skörd. Svedjebråunaren beskattar jorden det första året så nära, at han de andra får upbåra ingen ting. Han liknar den mannen i en *läaf de la FONTAINES fabler*, hviken ågde en höna, som alla dagar värpte et gull ägg; i anledning hvoraf han trodde at i henne vore en fullkomlig gullgrusva; lät så för at hastigt blifva rik, och undslippa at föda och sköta hånne dageligen, öpna och flakta hónan, men såg sig sedan ganska mycket bedragen, då han ej fann mera än grundämnet til et ägg för följande dagen: och förlorade således för all sin tid, en ägdom som i långliga tider kunnat vara frugtbar och riktande.

Om de nämnde landsorter använt all den tid och kostnad, som svedjandet upfvålt (*t*) uppå et mera varaktigt åkerbruk; och om de därjämte ej plågades af en så svår och landsfördårfvelig

K

brist

(*t*) Min tanke är dock icke at allt svedjande är skadeligt och borde afskaffas. Man bör få i denna som hvor och en annan sak hålla medelvägen. Men den hålls ej hvor-

brist på affättning af sine landmannas varor, så hadde deras fodringsfått ej annat kunnat än bidraga til landets upodlande; i synnerhet, om de ej äfven därutinnan felade, at de sträcka foden med såd endast til hästarne, som dock förnämligast borde sträckas til korna, hvilka åro de samma som egenteligen rånta en hushållare, och hvilkas skötsel de i synnerhet böra utvidga och förbättra, som åro långt aflägsne ifrån städerna, dit det alltid är svårare att framforsla sådana tunga varor som spannemål, tjära. m. m. än smör, talg och annan ladugårdens afkastning.

Ser man uppå det folkflag, som i all sin vidd följer det uppgifna Åkerbruks systemet, nämligen *Chinesaren*; (u) så finner man at intet folkflag mera upodlat jorden. I China finnes knapt en enda handsbredd jord, som icke är så väl up brukad och skött, som wäre krydgårds-fångar. Uti intet land finnes mera matvaror, och följakteligen mera folk. Ingen drifver en fördelaktigare handel

ken af vår Finska bonde, som svedjar tils han ser at skogen börjar tryta honom, ej eller af många våra Oeconomiske Auëtorer, som fördömma allt svedjande, än da til afgrund.

(u) Oagtadt allt hvad i t. del. sidd. 4, 5, 6 not. (boch e) blifvit anfört om Chinesiska hushållningen, så påstår man likväl, at det är obevist, at ej i China finnas ångar. Man säger, at ingen Resebeskrifvare sagt det. Men har man dä ej sett eller förstätt hvad som härom i t. del. s. 5. blifvit utur *Voyages d' un Philosophe*, anfört, där det tydligent säges, at i China ej finnas några ångar, utan endast åker, som likväl aldrig ligger i hvila. Andra åter hafva sagt, at denne bok så mycket mindre åger trovärdighet, som at den är, af en okänd Anonyme, och torde hånda en roman. Desfa stora bokkännare skal jag låta en von *HALLER* uplysa både om boken's författare och vrärde; han som i sin *Biblioth. Botan.* ganska fallan berömmes, utan endast recenserar och granskas böcker, säger dock i tom, s. 578 om dessa *Voyages d'un Philosophe ou observations sur les moeurs et les arts des peuples de l'Afrique, de l'Asie et de l'Amerique: exiguus libellus, bona frugis plenus, Petri POIVRE, in insula Bourbon missi Dominicus (Intendant) Magni totius historiae Naturalis Promotoris. Longa per itinera statum potissimum agriculturae in quaque regione voluit sibi innotescere --- De admirabili in China agricultu, ubi ne quidem prata tolerantur, non satis lucrosa.* Andra åter föregifa at boskapen i China hela året går ute; men hvarföre säger man så mycket och bevisar så litet? kanske och det vore littare at bevisa, at boskapen i China födes hela året inne, utan at fläppas på bete; hvilket hushålls-fått ej eller torde vara någon orimelighet hos andra

handel eller indrifver genom den samma mera penningar, än den lyckelige Chinesaren; ånn tusende falt lyckeligare, om han kunde använda dem bättre, än at just i bokstafveligt ordaförstånd nedgräfva dem uti jorden, (v)

3:o Vore det en följd af det försvarade systemet, at jorden därigenom ej allenast blefve upodlad, såsom bevist är; utan ock *bragt til större frugtbarhet och ofkästning*. Ty om ångskötse-
len blefve åsidosatt, så skulle, såsom nyligen vistes, ej allenast tid
blifva öfrig at bättre sköta den tilförene upptagne åkeren, som
i allmänhet at tala, nu för tiden ligger i nog svagt bruk, utan
ock mera förmåga hårtill finnas hos åkermannen, som genom det
föreslagne foderings-sättet fått en starkare och större ladugård
(*Se i afdeln. af denna §*) och följakteligen flera och starkare dra-
gare och en ymnighet af en kraftig gódsel.

I hvad mon detta skulle bidraga til både allmånt och enskilt vål, är lätt at begripa. Om jag antar för et medium, at
våre nu för tiden illa och haffsigt ansade åkrar, jämte utsådet, gif-
va 6:te kornet; och om jag, enligt hvadi allmänhet räcknas, pone-
rar 20 tunneland åker på hvart mantal i Finnland, hvaraf jag
antager at endast hälften, efter nu varande sed, är besadd, så
blir summan af Finnländs årligen bärande åkrar, d. å. hälften af
dess hela åker: 138,040 tunnl. hvilka efter 6:te kornet årligen gif-
va 828,240 tunr. spanmål. (x) Men om denne åker, blefve vål
K 2 skött,

folktag. Den saken förtjente undersökas af någon tänkande och kunnig Oeconom.
ie härom Herr BERGII tal om Ångskötsele sidd. 75, 76, 77, 78.

(v) Ostindien skulle längre sedan vara upfyld med metaller ifrån den öfrige delen af ver-
den, om en del af dem därstädes ej blefve nedgräfde i jorden. Således betalar *Eu-
ropeen Africas* invånare, til at ur *Americas* grufvor upgräfva det guld. och silf-
ver som *Ajens* inbyggare sedan gömma tilbaka uti jorden, dådan det kommit är.

(x) Denna summa kan dock på längt här icke anses för hela summan af den såd, som
Finnland årligen frambringar; ty, utom det at städerna även besitta mycken jord,
den de ej ännu lär sig at bättre använda än endast til sådesåkrar, så upbringas
ock et ganska stort förråd såd, genom svejdandet.

skött, indelt i 3 skiften och til 8:de kornet upbragt, så skulle Finnländs nu för tiden vid landtbruket befintelige åker årligen gifva 1,472,426 $\frac{2}{3}$ tunnl. som är 644,186 $\frac{2}{3}$ tunr. spanm. mera, än nu för tiden fås; hvilket förråd mer än tilräckeligen kunde fylla hela rikets behof af utländsk spanmål; eller ock kunde det samma, med större både allmän och enskildt vinning, förådas i boskaps-skötselen, och därmed framfödas et med tunnetalet lika stort antal kreatur, se § 9.

Vidare: i 2 afdelingen af denne § är uträknadt, at Finnländs ångsmark nu för tiden kan antagas vara 828,240 tunnel., hvars medelåring, enligt § 11 utgör 414,120 åmar hö, hvarmed til följe af § 10 ej kunde underhållas flere än 473,280 kreatur. Men då denne ångsmark odlas til åker, så blisver afkastningen mångfalt större. Åven efter 6:te kornet skulle denne åker i 2 skiften brukad, årligen frambringa 2,484,720 tunnor spanmål. Huru stor afkastningen blevve, räknad efter 8:de kornet och åkrens indelning i 3 skiften, är lätt att finna, hvarföre jag ock anser onödigt at genom en så stor summas utsättande fylla en hel rad med ziphror. Lägger man nu til denna afkastning, summan af den spanmål, som genom skötselens förbättrande å den tilförene upptagne åkeren, bevistes kunna frambringas, så finner man huru jorden genom det uppgifne systemet blevve bragt til en öfvermåttan stor fruktbarhet; och man ser i sin inbillning en skörd, om hvilken man kan nyttja *VIRGILII* ord:

*Illa demum seges votis respondet avari
Agricolæ.*

4:o Sed an nu således år ådaga lagt, huruledes landet, af en så liten folkhop, som vår nu varande år, kunde upodlas och boskaps skötselen ökas, så är tillika beviist, at vår lilla folkmånd, genom den föreslagne arbets-methoden, båst blefve använd, och at vår beklageliga folkbrist således vore antingen afshulpen eller försunnen.

Men

Men det är ej endast på detta sätt, som åkerbruks systemet skulle häfva folkbristen, utan ock genom en *värklig folkförförkning*. Ty det är i *Allmåns hushålls-Vetenskapen* et bevisat axiom, at *folkmängden i en stat råttar sig efter förrådet uppå underhålle*, och at ju mera det senare ökas, dets mera tilväxer den förra (y) Nu, emedan i det föregående är bevisat, at åkerbruket och boskapskötselen, desa mänsko-slägtets rika Foster-mödrar, genom det föreslagne systemet nödvändigt skulle öka sina förråd, så följer ock at människornas antal tillika med födan skulle förökas. Vil man neka detta, så åberopar jag mig tvåne stora vitnen, hvilkas vitnesmål är så mycket mera bindande, som at de ståmma så väl öfverens, näml. *Presidenten MONTESQUIEU* (z) och *Käjsarinnan CATHARINA den II.* (aa)

Här vore nu stället at uträkna, huru stort antal människor och hemman, i Fiunland möjeligen kunde blifva; men en så lätt tillämpning af det anförla, får jag för kårtheten skul lämna til Låfarens egit bemödande; och vil endast anmärka, at i anseende til det mindre utrymme af jord, som en person och et mantal, efter förevarande system, til sit bestånd betarfvar, folk- och mantals-numren blifver långt större, än i afl. Herr. *ÖfverDirekt. FAGGOTS* uträckning; (bb) ehuru man nu mera på långt här icke får taga Finnlans area til så stor, som den i sagde uträkning utsättes, sedan den af Herr *Direcdeuren af WETTERSTEDT* författade chartan öfver Finnl and utvisat, at man härtils ansett det samma vara et mycket vidsträktare land, än det i sjelfva värket är.

K 3

Såsom

(y) Detta är tilsäckeligen bevisat ibland andre af *Marquis de MIRABEAU* uti hans vackra *Pami des hommes* I tom.

(z) *Esprit des loix* tom. 2. Chap. XVIII.

(aa) *Instruction de Sa Majesté Imper. CATHERINE II pour commission chargée de dresser le projet d'un nouveau Code de loix* Chap. XII pag. 187. 189.

(bb) Meddelt af Herr *Affeff, TUNELD* och i hans *Svenska Geographic införd* vid af-handlingen om Finnlund,

Såsom et corollarium af hvad som härtills är anfört, tyckes nu följa, at boskapens underhållande med såd vore et af de kraftigaste och bästa medel til at upmuntra åkerbruket; (cc) på samma sätt, som en skyndsam och lönande affältning altid, är det bästa medel til at vidmagt hålla och upmuntra Manufacturen och Handelen.

5:o Om det upgisna Åkerbruks-systemet vårkstältes öfver allt, så skulle därav ännu ytterligare vara en naturlig påföljd, at *Handels-vågen* då skulle höja sig til en för riket kôgst efterlängtad öfvervigt. - 3, a 400,000 tunnor såd behöfde ej då, som nu införskrifvas ifrån utländningen, utan tvårtom kunde man salja spannmål, |ehuru man därmed ganska väl undfågnat både folk och få. I stället för at med stora summor ifrån Utländningen upköppa hudar, talg och viëtualie varor, (dd), kunde af dem då fäkert utskeppas. Då vore brist eller dyrhet på lifsmedel ej at befara för stadsboen, bergsmannen, fabriks och handvårkaren. Och hvem kan väl upräckna alla de både *Politiska*, *Moraliska* och *Physiska förmåner*, som åtfölja et lands upodlande, och en grön-skande handel? Ibland dem bör jag i synnerhet nämna den, at

6:o *Chlimatet* härigenom blefve förbättrad och mildradt. Ty det är en af erfarenheten redan til fyllo bevisit sanning, at ju mera et land odlas, desto mildare blir luften och års tiderna. *Italiens*, *Tysklands*, *Pensylvaniens* och *Finnlands* (ee) egit exempel bevitnar detta. När landet blifver upodladt, mossarne uttorrkade, onyttige

(cc) Se flera andra kraftiga medel härtil uti första Secreterarens vid *Kongl. Patr. Sällskapet Herr MODEERS* tilförene berömda svar, som varit värdigt at vinna den af *Kongl. Vet. Acad.* utsatta dubbla belöningen. I samma ånane har ock samme Författare vunnit premium af *Kongl. Pat. Sällsk.*

(dd) År 1770 hafva, efter utrikes Tull-specialerne, til Sverige utifrån inKommit 50,000 lispuid talg 5 a 6,000 lisp. fmör, 60,000 lisp. oft 4 a 5000 Lisp. fäjk, 700 tun. salt kött, 3 a 400 Lisp, torrt dito samt några smärre viëtualie varor för 2 a 3000 Riksd. utom lefvande kreatur för 20,000 Riksd. Se Herr B. HERMELINS tal s. 24.

(ee) Detta utvisa Meteorologiska, och många andra observationer; se t. e. N. 8 af *Tidning*, utgifne af et sällskap i Åbo för år 1777 sid. 58.

onyttige och åkrarna skadande skogar borthugne, få vore *måssväxt* och *frotnätter* fällan at besara, om hvilka man nu få mycket, och det ingalunda utan skäl invänder emot den sats, som jag försvarat; se i del. sid. 8. När ock åkerbruket blefve Landthushållarens enda hufvudsak, så är at förmoda, det han få mycket bättre lärde sig konsten at i råttan tid få sin åker, och at bevara den för rotmask och flera desse fiender; hälft det åven kan väntas af det ljus, hvarmed *Physiken*, och *Natural Historien* i vår tid bestrålar Oeconomien, at man skal framdeles påfinna allt kraftigare och *kraftigare* medel emot dese förstörare. Men som måssväxt är icke dess mindre åro möjliga, så är en nödvändig anstalt, som ock blir en sjelfmant följd af välmågans utbredande i landet, at *sädes förrådshus* och *magaziner* inrättas, som kunna framräcka föda och näring åt både folk och få, då naturens hårdhet nekar dem den samma. Så länge åkermannen icke är deltagande i en sådan inrättning, så är hans hushållning lika ofäker, oförnuftig och vådelig, som en Handelsmans, hvilken på en gång sätter allt sit capital och all sin varomånd, uppå et enda skepp och då en enda olycka tilstötter, och krossar det samma, har näppeligen mera qvar, än tvåne toma händer och det svekfulla hoppet.

Hvad annan vårkan Climatets förbättring har uppå federna och näringarna, hör icke til mit ämne, ehuru det är en följd af det samma. Sa mycket skal jag dock nämna, at et upodladt land gerna hyser upodlade människor, om jag annars få far kalla dem, som åga feder och insigter nog, för at altid kunna skiljas ifrån de vildjur och villar, som bebo skogar och ödemarker. (ff) Sluteligen och för det

7:de Torde det af dem som hafva en god smak i Hushåls-vestenskapen, anses för en förmon af det beviste systemet, at det är

(ff) Här lärer jag ej misshaga Läsfaren, då jag ur *Voyages d' un Philosophe inför en ganska vacker animärkning, j. 6, 7 och 8: L' état de l' agriculture a toujours été le premier objet de mes recherches, chez les differens peuples que j' ai vus dans*

är så enkelt, enfaldigt och simpelt, samt tjänar att simplisera vår konstigt borttraslade hushållning. Hvad kan vara enklare än att i et för allt lägga sig uppå åkerbruket, och sedan taga af det samma, liksom Österländska folkflagen af palnträet, alla fina behof för sig och sin boskap? Huru simplifierad vore icke hushålningen, då all Öfverhetens omtanke, och upmuntringar, samt alla hushållarens uträckningar, på de flästa ställen hade et enda föemål? och huru kraftigt hunde det då icke befrämjas? Ingen näring har under mångflögd, någonsin hunnit til fullkomlighet; är då det efter vårt nu varande hushåls sätt, at väntas af åkerbruket, då defs idkare år den störste mångflögdaren, som kan framvisas? Men då man inskränker sig innom en enda näringsgren, så kan man drifva den til sin höjd (gg)

§ 13.

le cours de mes voyages. Il n^e est guere possible à un voyageur qui souvent ne fait que passer dans un pays, d^r y faire les remarques qui seroient nécessaires pour emporter une idée juste du gouvernement, de la police et des moeurs de ses habitans. Dans ce cas il n^e est pas de moyen plus court, pour se former d^r abord une idée générale de la nation chez la quelle on se trouve, que dc jettter les yeux sur les marchés publics et sur les campagnes. Si les marchés abondent en denrées, si les terres sont bien cultivées et couvertes de riches moissons, alors on peut en general être assuré, que le pays ou l^e on se trouve est bien peuplé, que les habitans sont polis et heureux, que leurs moeurs sont douces, que leur gouvernement est conforme aux principes de la raison. On peut se dire à soi même: je suis parmi des hommes. Lorsqu^u au contraire j^r ai abordé chez une nation, qu^u il falloit chercher au milieu des forets, et au travers des ronces, qui couvraient ses terres, lorsqu^u il me falloit faire plusieurs lieues pour trouver un champ défriché, mais mal cultivé; lorsqu^u enfin arrivé à quelque peuplade je voyois dans le marché public que quelques mauvaises racines; alors je ne doutois plus d^r etre chez un peuple malheureux, ou esclave. Il ne m^e est jamais arrivé d^r etre dans le cas de reformer cette première idée conçue à la seule inspection de l^e état de l^e agriculture, chez les différentes nations, que j^r ai vues; les connaissances de détail qu^u un séjours assez long m^r a quelquefois permis d^r acquérir chez elles, m^r ont toujours confirmé qu^u un pays mal cultivé est à coup sur habité par des hommes barbares ou opprimés, et que la population ne scauroit y être considérable. Tånek! om denne Philosoph genomrest den innersta delen af Finnland, där han ofta på flera mil ej fått se annat än obyggliga Kårr och morås samt et öde lämnadt land, där han midt uti skogen funnit et enstakadt hemman här och där. Mon han då efter sin grundsats kunnat säga för sig sjelf: je suis parmi des hommes?

(gg) Jag undrar huru man kunat säga, at det uppgifne utfodrings-sättet skal vara konstigt och arbetsdrygt. Hvad kan vara enklare, än att slå sad och vaten uppå

Utom de förenämnde nog betydlige nytter, åro ännu några smärre fördelar, som det försvarade akerbruks systemets vårkställighet skulle medföra.

1:o Vore det en ej aldeles obetydelig nytta uti Oeconomia publica, at om *Kongl. Maj:t* och *Kronan*, vid critiska tilfället, som hota med et förestående krig, ej skulle för Cavalleriet vara nødsfakad, at uppfätta hö magaziner, utan endast spannemåls-för-rådshus, så skulle Kronan därigenom undgå den skada, som få ofta håndt, at sedan krigsmolnen blifvit förskingrade, och höet ej mera behöfves, utan skal förföljas, det då befinnes vara skämdt och förrunnadt; då det antingen är aldeles odugligt eller ock ej kan utan Kronans och köparens största förlust och skada förföljas, hvilket en ofta upprepad erfarenhet bestyrker. Men halm- och spannmål kan ligga oskadt i många år. (a)

2:o Vore ock för *Kronan* mindre kostsam, och för *Krigshären* mera bekvämt at vid marcher och durkfarter, framförja hästfodret uti spannmål; åfven så vore det för alla *resande*, som färdes med egna hästar mera bekvämt, at medtaga hästfodret uti spannmål, än sylla hela lasset med hö; och at til deras tjänst, sön-

L
deriskåra

hackad halm och gifva det åt boskapen? felet är til åventyrs hos mig, som för förra tydelighets skull, så vidlöst beskrivit et bushåls fält, hvilket kunnat uttryckas uti en enda rad; men jag har icke alltid haft tid, at skrifva kårt Arbetstrygt kan det ej eller kallas, om man endast så inrättar färgården, såsom i § 8 sid. 44 är upptagit; i annat fall vore det något besvärligt, at ifrån mangården förse boskapen med vaten. Hackelsen är den enda, som i detta fodringsfält ger något arbete. Men det är straxt en förmåti, at detta arbete kan ske om vinteren, då jordbruken, om han ej åfslas med arbeten, som undergräfva landbruken och hans välfärd, har god tid; och hvilket dera som hästman nyttjar af de 9 fält til hackelses förfärande, som i 2 del. § 8 sid. 39. not. (g) äro uppgifne, så går detta arbete ganska behandigt; dock i synnerhet med hackelse-kistor och quvarnar.

a) Jämför sidd. 51, 52, not. (b).

der skåra halm och sälja hackelse, kunde blifva en ny och nyttig närrings-gren för dem, hvilka ålder, fattigdom och sjuklighet ej tillåta vidtaga något annat.

3:o Kunde ock detta fodringsfåt tjåna til at något litet freda och spara skogen, denna Finnlands prydnad och härlighet, hvilken vårt kalla climat befaller os så mycket ömmare vårda, som at vi redan på flera ställen begynne at märka en kännbar brist uppå den samma; och hvad trångsmål i framtiden bebådar icke vår tyranniska hushållning med den samma? (b) Huru stort antal trän faller icke årligen til de otaliga ångesladorna, til ångesstackar, häsfjor, och til gårdes gårdar i kring de vidsträckta och lappvis kringspidda ångarna, (c) hvilkas afkastning oftaft ej betalar gårdsgårdarnas värkeliga värde? I hvad klagolåt skulle den om skogen nitåskande patrioten icke utbrustit, som med harm och förtrytelse beråknade, huru många trän åtgå öfver hela riket til andels-mårken vid lands vägarna, om han efteråcknat

(b) Jag har tiförene nämndt om skogens ena Tyran, *Svedjehuggaren*; skal då den andra, som är *Tjärubrämarens* förgåtas? i synnerhet nu, då han hos os lever uti sin gyllene ålder, sedan Rysland berättas hafva dess inskrinkt dels förbudit tjärutilvärkningen, och sedan Krigets laga i America utsläckt Tjärudalen. Emedertid bör dock tjärutilvärkningen icke, såsom af mange obetänksamme sker, fördömas, utan hålle uppmuntras, dock ej at den mätte utvidgas, utan endast på et mera hushålsagtigt fått inrättas, sa at de katade træns rötter och skatar även blefve mytjade m. m. Men hvad skal man ligga om en ann grymmare skogens Mordängel hvilken oftaft är et foster af de tvånne förut nämnde, nämligen *skogseldan*: jag har bordt nämligen den, emedan den även understundom får sit lif uppå ångarna, då bärgningsfolket för sit nöje och behof upptänder eldar, eller ock da mästan skal afbrännas ifrån ången, för at förbättra höväxten. Men hvem kan väl upge et fullkomligt medel emot en så lösk och ärrjande väldsvärkare? Mon det vore obiligt, eller mon det kunde vara frugtlöst, om *skogseldan*, hvilka efter en politisk och Oeconomisk arithmetica ofta äro mera skadade, än mord, blefse ansedde såsom *dulga-dråp*, för hvilka hela Häradet skal p ikt?

(c) Gårdsgård behöfves väl även i kring åkeren; men skog skulle därtill behöfvas i mindre mon, ty det manta, som för sin ladugård mäste ingånda 140 tunneland ång, behöfver för samma behof ej inhågwa mera än 15 tunn. åker, se s. 52, 53. En Hackplantering vore väl den artigaste gårdsgård, som bäst befredade skogen; men at

nat huru många millioner ångsgårdesgård årligen upfåttas i riket, hvilka dock ej vara öfver 8 a 9 år.

Jag vil nu förbigå flera nyttor som kunde anföras; (d) och endast tillägga, at om ock alla de anförda vore blotta chimerer: (det de verkeligen ock är, så länge de endast stå på papperet, och intet af huvudsaken värfställer) och om hela min sats vore aldeles och i grund falsk: och om följakteligen det ännu vore en oryggelig canon at: *utom ångar är ingen välfård*; så skulle likväl mit arbete r:o hafva den nyttan, at det kunde komma til pass, då antingen en ovanligen sen-tidig vår eller för mycket af regn eller torka om sommaren, eller ångsmasken eller någon annan dylik orsak valler höbrist. Då kumma de som tilförene ej känna sättet, til at med sörpa föda boskapen, i nödfall läsa och nyttja det af mig beskrefna; och då är de ej nödsakade, at se sina kreatur om våren utfyultna och halfdöda, hvilka därigenom sedan blifva en orsak, hyvarifrån mången hänleder åkerbruks

L 2

förfall

söka förmå allmogen til dess anliggande, läre tils vädare vara et fångt bemödande, ej allenast för den anmärkte bristen på tid, utan ock emedan ganska få trädgårdar är i lander, där sådan gårdsgård finnes updragen, til mönster för allmogen. *Sten-gårdsgårdar* är ej på alla ställen med förfuтиг hushållning öfverensstämmende. Var djupa kåla kullkastar och dem esomoftast. Hägnaden torde i framtiden hos oss komma på samma fot som i Tyskland och andra upodlade och folkrika länder, där hjordarna med valhjön och hundar afhållas ifrån åkrar och ångar.

(d) T. e. Den nyttan, at det upgfisne systemet skulle ganska mycket bidraga til at *renja fäden*, hvilken sak et Sällskap, som genom första delen af sine Handlingar, gjort sig af det allmänna så fördelaktigt känt och väl förtjänt, nyligen utstält til en prisfråga. Det myckna ogräs och de många skadeliga växter, som hos os ofta vilja för quäfva fädes-åkrarna, och hvilkas frön sedan blanda sig med spannmålen, och göra den oren och heterogen, hafva sit ursprung af hdt, hvilkets frön esomoftast komma osmälte tilbaka ifrån kreaturen, och sedan tillika med gödningen utföras på åkren, där gro och upväxa. Och saledes är var åkerman sjelf den *ovänen*, som utsår ogräs på sin egen åker. Men blefve boskapen underhållen med såd och halm, så kunde frön til ogräs och skadelige växter, fallan eller aldrig komma på gödningen och dådan uppå åkern, samt fäden följakteligen blifva mera ren, och åkern, då den ej blefve utmattad af så mycket ogräs med mera styrka båra sad.

förfall hos oss. Likaledes och 2:do behöfva de, som bo i städerna under bristande införsel och et omåtteligen uppagadt pris på hö, ej vara helt och hålit rådlöse. I stora städern måste det ock altid kosta mindre at underhålla boskapen med sad och halm, än med hö; hvartil ej annan bevisning behöfves, än at man jämför torgprisen, med §. §. 9, 10. Kanske och 3:o falskheten af niin fäts har den nyttan med sig, at den ger de renlärige Oeconomerne anledning, at med nya rön och skål göra den hårtills obewista fätsen: ång är åkrens moder bevist och oryggelig; och då hade jag, i någon likhet med de i 1 del. sid. 1, 2 lastade och berömde förslagsmakare, (e) den ej aldeles förtrageliga hedren, at genom mine vilfarelser och orimmeligheter hafva gett andra anledning, til sanningens bestyrkande. (f)

§. 14.

Om det ock ej redan vore sagt, så är det dock af sig sjelfte ganska begripligt, at alt hvad hårtills blifvit anfört och bevist, är af ingen nyta, om intet af det samma våroktfälles. Sådant är ock ofta de båsta och båst beviste förlagers och påminnelsersöde hos oss, at de läsas, föraktas, bestridas, gillas och glömmas.

Men

(e) Därutinnan har jag på anfördā stället felat ganska mycket, at jag satt den berömde Ledamoten af Franska Vet. Academien *Du HAMEL du MONCEAU* i bredd med de mindre fördelagtigt kände Tyskarna, *Kretschman* och *Neuman*. Men då blef jag hårtill förelld af *Munchausens* l. c. åberopade omdöme,

(f) I alt fall borde dock det bemödande, hyarmed jag sökt rubba en af de hörn-stenar, hvaruppā man få fäkert byggt vår Oeconomie, i någon ringa män tjäna til at erindra vår Oeconomiske författare, at uti fäker, som ännu til äfventyrs äro obeviste och kan hånda obefriflige, icke straxt diöterna fina egna tankar, fäscm Orakel, och at icke, fasom månge andre Lärdoms-Iäkare, med et föraktvårdt förakt, utropa alt hvad de sjelfve eller deras vänner ej tänkt, falt eller skeifvit för *charlatanskt*, *pedantiskt*, *dumt*, *orimmeligt*, *fanatiskt*, *fänigt*; utlätelser, som få väl ägna och anstå våra *stora* Lärda; som få tydelen uttrycka deras lynne; och som få mycket pryda var tids fina smak och hyfsade feder.

Men om det upgifna hushålls fättet skulle likaledes befinnas vara af något värde, så vet jag ej flera än 4:ra medel, hvilka kunde befordra des s värvkställighet. 1:o *uplysning* om des beskaffenhet 2:do *exempel* och *efterdömen*, 3:to *upmuntringar* 4:to *Öfverhetens försorg*.

Åt det förstnämnde medlet, som var *allmän uplysning*, är oundgängeligen nödigt, lärer väl ej bestridas, ehuru dock de fläste altid årofilla tilfreds, då någon framför något nytt i hus-hålningens vetenskapen; (a) då utropar man, huru det är lätt och huru litet det kåstar uppå, at hushålla på papperet, och at med penne-drag upodla landet, men at det icke går få lätt an, at värvkställa det på marken. Jag medger af allt mit hjärta, at det är lättare, och kåstar långt mindre uppå armar och skuldror, at med pennan i hand föka upodla och uplysa de praktiske hushållares finnen, än at taga plogen i händerna och upodla marken. Men få torde ock de finnas, som hålla före, at det likväl är både nödigt och nyttigt, at samla andras hushållsrön, och af dem utdragā de följer, som förfuist och snille gifva vid handen, och sedan man sjelf blifvit lärd af den praktiske hushållaren t. ex. Bondens erfarenhet, åter tilbaka lära honom, hyad hans erfarenhet ensam aldrig lärt honom. Ty huru få och oredige vore icke de faningar, som erfarenheten kunnat lära os, om icke snillet och eftertankan utdragit följer af dem, och stådat deras sammanhang? Håraf ses dåj med hyad rätt och framgång den praktiske hushållaren fordrar och undsfär uplysning af den theoretiske; och huru nödigt och värvkande det är, at i landet kringsprida allmän uplysning uti hushålls vetenskapen. Den hör altid föregå innan något kan värvkställas, den liknar, och är af samma värde, som själén

(a) Hvad den ensfaldiga bonden vidkommer, så är det ock värvkliggen för honom, som ej kan vara underbygd med någon Oeconomisk theorie, säkraft, och kanske förfuftigast, at blifva vid Fars och Farfars sedvana, tils andras efterdömen och försök visa honom nyttan af något annat hushållsfätt.

i en mänska, hvilken sätter alla de kroppens lemnar i rörelse och arbete, hvilka ensamme icke åga någon rörelse-kraft.

Sedan allmän upplysning utbreddt sig i landet, då blifver ej brist på *efterdömen*, hvilka voro det 2:dra medlet, och hvilka i synnerhet äro den enfaldige Allmogens läromästare. *Adeln*, *Prästerkäpet* och andre *Stånds-personer*, som lefva uppå allmogens bekostnad, och åga dess förtroende, äro i synnerhet skickelige och skyldige at gifva efterdömen. Men då man vil gifva dem, bör man ej vara tancklös, het och bråskande. Jag föreställer mig en Landthushållare med den fällsynta egenskapen, at ej vara envis, hvilken vid genomläsandet af mit ringa arbete, skulle öfvertygas om nyttan och fördelarne af fodringsfättet med såd. Om han då genast bortfälde alt sit hō, tilhandlade sig et så stort tunnetal spannemål, som svarade emot antalet af hans boskap, och äfven försedde sig med tillräckeligt förråd af halm, rotfruger, m. m. samt befallte sin ladugårds-betjäning at genast i all sin vidd vårkställa detta systemet; hvad vore den möjligaste följden af denne i det föregående så mycket berörande hushållningen? jo, en stor förlust, ledshad, andras åtlöje och et fullkomligt fördömande af det bevisste systemet; ty boskapen, så hastigt avvänd ifrån sin förra fôda, skulle kan hånda ej i förstone trifvas väl, ej eller kunna straxt betala det gjorda förskottet; den ovana ladugårds-betjäningen skulle knorra emot en nyhet, hvars förförelar i längden, den ej förmådde inse, och då den arbetade mot sin öfvertygelse, skulle den vårkställa allt med osmak, vårdslöshet, förfummelse och köld. Hwad är då orsaken til en så misslyckad utgång af en väl anlagd speculation? Det är redan en gång sagt, men skal ännu uprepas: man bör ej begynna så hastigt, utan simåningom både af- och tilvänja så väl ladugårdsfolket som boskapen, och då man vårkställer det ena, ej underlåta något annat, som antingen förutsätter eller påföljer det samma. (b)

All

(b) T. e. *Arbetsmethoden* i den föreslagne utfodringen, kunde vid et helt mantals hemman blifva sådan: första året skulle man använda 6 dagar eller ock om man behagade hälften mindre til at af ång eller annan til upodling tjänlig mark upträga ny åker. Jag antar då, at på hemmanet finnas 20 personer, af hvilka til det al-

All vår hushållning bør likna Naturens, hvilken ej gör något, eller skrider til något, med et språng. Hvad är nytligare och ljusligare än solens sken och sommarens varma? men hvad skulle kraftigare kulla kasta hela Naturens sammanhang, och hastigare förstóra både jorden och mänsko-släget, än om solen, sedan hon sankt sig längst under vår synkrets, i et ögnablik skulle stiga til sin middags höjd, eller om uppå den bistraste vinterdag, genast följe den varmaste sommar. Hvad vårkan zo förnustige och frikostige upmuntringar och belöningar göra, behöfver jag ej mycket omtala, ty sadant visar oss en glädande erfarenhet dageligen.

Men hvad en utbredd upplysning, förnustige upmuntringar och efterdömen ej förmådde uträtta, det kunde dock väckställas 4:de genom Öfverhetens försorg, hvilken genom hushållningens reglerande vid Kongsgårdarna, vid Cavallerie-Regementen, stuterier, genom belöningar och många andra utvägar (c) kan vårkställa nyttiga

draminsta en tredje del eller i jämna räkning 7 personer åro arbetsföre. Dessa upodla första året uppå 6 dagar öfver 5 tunneland, a 4 kappr. på hvarje person hvarje dag; denne jord skulle då samma år besäs med hafra, hvartil utsädet kunde köpas med de penningar man undfatt, då man det året, enligt sid. 59 Not.(i) något litet rödgats minskा sin ladugård, i anseende til den minskade ångskötselen. Året därpå singe man inbärga åtmänistone 4:de kornet som vore öfver 20 tunnor. Med dem skulle man då föda et paokadt antal Kalfvar, och åven tilvåna ungnöten, vid det utfodrings-sitt som man nu tänker införa, och gifva resten åt den öfrige Boskapen, samt i dess ställe låta dem småningom få allt mindre och mindre af hö. Samma år skulle den nämnde folkhopen upodla lika mycken jord, som då blefve besädd, och den året förut upodlade jorden lagd i hvila, til tredje året då den gödd, åter skulle besäs med korn eller åter, och då åter skulle upodlas 5 tunneland hafre-åker. Således hadde man oförnäkt, och utan förlag, upodlat åt sig de 15 tunneland åker, som enligt §.9. fid. 48 behöfvas til framfödande af 80 Kreatur, som jag supponerar at uppå hemmanet tilförene funnits. Hvad sedan årligen blefve upodladt, skulle tjäna til ladugårdens förökande. Men som intet manntals hemman torde finnas med endast 7 arbets - hjon, å ses, at väckställigheten härav värteligen kunde ske mycket skyndsmässare.

(c) Til exempel, om Öfverheten skulle finna för godt, at tils vidare, ifrån skatt och alla andra utlagor befria den jord, som för boskapens räkning uptas til åker ifrån ång. Sådant vore och bättigt, ty Öfverheten, som undersatarena Förmyndare, bör efterse om de vanvårda sin egendom, och låta den ligga frugtlös; ty så bör det utan tvifvel anses, då en hemmans-ågare så nyttjar 140 tunneland jord, at han af de samma ej en gång har så mycken frukt, som han kunde hafva af 15 tunneland. Det omnämnde effergisvandet af skatt, vore ock ej någon skada för Kronan, ty Åkermannens vinnning och välmåga, är åsyen Kronans.